

Kraver hos borgerlige og gejstlige kvinder i Aarhus stift, fra 1600 til 1700

Af Ditte Kröner, *Bachelor i forhistorisk arkæologi og cand. mag. i Kulturb historie*
Peer reviewed

Præstens ornat i 2026 med den lange sorte kjole og pibekraven, er en arvtager af 15- og 1600-tallet sorte modedragt hos adel, borgere og gejstlige. Ifølge Luther skulle dragterne efter reformationens tanker være enkle og mådeholdne (ydmyge).¹ Selvom dragten udadtil skulle være mådeholden og enkel, blev huer og kraver brugt som attributter, hvor man, som de standspersoner man var, kunne vise, at man fulgte moden.² Den sorte modefarve varierer meget alt efter stand og pengepung i perioden. Da den sorte farve afhænger af en kraftig farvemasse og en kompliceret proces, samt hvilket stof, der blev farvet på, varierer farvetonen.³ Den sorte farve bliver først mere uniform med de kemiske anilinfarver, der blev opfundet i sidste halvdel af 1800-tallet.⁴ Det er ikke nødvendigvis nemt at se på et maleri, hvilken farve tekstiler reelt havde, da farvestoffet i maling er kul, som er billigt at lave.

Som kontrast til det sorte er de hvide kraver, manchetter, huer og forklæder, der i lige så høj grad som at være vanskelige at vaske, stive og stryge viser, hvor renlig bæreren er.⁵

Epitafiet (fig. 1) fra 1683 i Beder Kirke er en mindetavle over sognepræst Lars Jensen Beder og dennes hustru, Anne Katrine Pedersdatter Dorscheus, samt deres fem børn. Som man kan se, knæler både voksne og børn med front mod hinanden og med hænderne foldet til bøn, hvor børnene kopierer forældrenes håndstilling. Endvidere ser man på billedet, at pigernes hovedtøj i snit ligner det, deres moder bærer. Alt i alt bærer familien nydelige klæder på epitafiet, akkurat som man vil forestille sig, at vi i dag også vil tænke over vores beklædning, hvis vi går til fotografen.

Fig 1: Epitafium Beder Kirke. Over sognepræst Lars Jensen Beder og dennes hustru, Anne Katrine Pedersdatter Dorscheus. Foto: Livinghistory.dk

”Clothes make, not the man, but the image of man”.⁶

1 Jespersen 2010.

2 Dahl 2010 p. 7, samt Dahl 2015 p. 4.

3 F.eks. Buss 2009 og Boulboulé, Jenny and Sven Dupré 2022.

4 Wadum, Jørgen; Christensen, Mads Chr.: *anilinfarver* i *Lex* på lex.dk. Hentet 2. februar 2026 fra <https://lex.dk/anilinfarver>.

5 <https://refashioningrenaissance.eu/collars-cuffs-and-ruffs-in-early-modern-italy/> tilgået 2. feb. 2026.

6 Hollander 1988, p. xv.

Historisk set har individer været bundet af den stand eller klasse, de var født ind i. I middelalderen og i tidlig moderne tid blev overdådigheds- eller luksusforordningerne oprettet, der skulle sørge for, at individer klædte sig i overensstemmelse med deres stand. Forordningerne regulerede bl.a. hvilke varer, der var forbeholdt bestemte stænder i samfundet.⁷ Disse love/forordninger blev dog ikke overholdt i større grad, stænder der ikke havde lov til at bruge luksusprodukter, brugte dem alligevel, ifald de havde råd. Det er en type lovgivning, der går på tværs af Europa. Her ser vi, at det heller ikke er en dansk ting at bryde forordningerne og bruge luksus i det omfang man havde råd.⁸

Med den nye tro ophørte de særlige krav til gejstligheden ikke. Hanne F. Dalgaard skriver at: *"Lutherske præster havde lov til at gifte sig, og deres hustruer måtte klæde sig lige så værdigt og anstændigt som deres mand. De burde udelukke 'høje, opstående og udringede' kraver"*. For præsterne selv lyder kritikken imod "dobbelte pibekraver" og i 1593 og igen i 1606 "store pibekraver", "uanstændige kraver" eller "kraver med tre eller fire lag". Denne artikel undersøger, om der var forskel på, hvilke kraver hustruer til gejstlige brugte i tidlig moderne tid. Det undersøges i forhold til hustruer af mænd med verdslige erhverv, fulgte hustruer til præster den herskende mode, optog de moderigtige kraver senere end andre, eller holdt de sig til en egen stil? Den tidlig moderne periode er et standssamfund, derfor er det interessant at finde ud af, hvorvidt stænderne også deler mode på tværs af standsskel. Hvis man ser på, hvor ofte luksusforordningerne ser ud til at være brudt, ser det ud til at være tilfældet, men man kan som bekendt ikke drive forskning på formodninger. Denne undersøgelse giver mulighed for at se på mode og stand igennem et nyt materiale med nye vinkler.

Kraver som modefænomen

Mode er et fænomen, der påvirker os alle i større eller mindre grad alt efter økonomisk formåen og verdenssyn. Det antages ofte, at en ny type mode først bliver modtaget af de højeste lag i samfundet for derefter gradvist at bevæge sig nedad i en såkaldt trickle-down effekt.¹⁰ Idéen er, at når adelen tager én ny mode til sig, vil den blive imiteret af borgerstanden som de næste, for så igen senere at sive længere ned gennem samfundet. Med udgangspunkt i trickle-down teorien, også kaldet nedsivningsteorien, samt tre divergerende teorier, trickle-up, trickle-across og no-trickle, undersøger og kortlægger denne artikel kravetyper i Aarhus stift i perioden 1600-tallet.¹¹

I løbet af 14- og 1500-tallet bliver skjorter og underkjoler mere og mere tydelige i klædedragten, de får høje kraver, stoffet bliver tyndere og der bliver mere af det, som bliver rynket sammen med dekorative sting.¹² I midten af 1500-tallet bliver kraver en beklædningsdel, der er separat fra resten af skjorten. Det vil sige, at den både kan vaskes og stives for sig, og at det er muligt at have flere forskellige kraver, til hverdag og til højtidelige lejligheder.¹³ Det bliver tydeligt, at det også for mindre velstillede personer

7 Jespersen 2010.

8 f.eks. Sindvald Larsen 2023, Daston 2022.

9 Dalgaard 2008, 56.

10 Se f.eks. Andersen 1977 & Andersen: 1986; Teorien tilskrives som regel Georg Simmel (Simmel: 1904), men idéen er formuleret af flere andre før og efter..

11 Field: 1970 (trickle-up); King: 1963 (trickle-across); Craik: 2009 (no-trickle).

12 Arnold, 1995.

13 <https://refashioningrenaissance.eu/collars-cuffs-and-ruffs-in-early-modern-italy/> tilgået 3. feb. 2026.

bliver en beklædningsdel, man kan have flere af, for at følge med moden.¹⁴ Hvide kraver i hør bliver også et symbol på renlighed, hvilket stiller krav til vask, blegning og stivning af kraverne. Det bliver til flere selvstændige erhverv, at holde disse genstande ved lige.¹⁵

Epitafier og portrætter som kilde

Kildegrundlaget består af visuelle kilder i form af 5 portrætter og 45 epitafier fra 30 kirker i Aarhus Stift fra perioden 1600-1720.¹⁶ Ifølge historikeren Ulinka Rublack er portrætter et massekommunikationsmedie, hvor den portrætterede iscenesætter sig selv.¹⁷ Eksposeringen har, ifølge Rublack, skabt en øget selvbevidsthed, hvorved selviscenesættelse blev en vigtig faktor for borgerstanden.¹⁸ Derfor blev dragten og de elementer, der viser forskellige tilhørsforhold; som religiøsitet, geografi/nationalitet vigtige symboler på identitet og status.¹⁹ Det er værd at overveje, hvorvidt de portrætterede ejede tøj og smykker selv eller de smykkede sig med lånte fjer. For at undersøge dette bør man gennemgå skifter for de portrætterede, hvis de findes. Det er dog ikke denne artikels mål, derfor er det en opgave til en anden gang.

Epitafier hænger typisk i kirker og kan derfor tilskrives kategorien offentlige portrætter.²⁰ Familien er typisk afbildet knælende omkring en Kristusfigur, der skulle kommunikere familiens dydige, fromme og simple liv til beskueren. Epitafiet var en vigtig faktor i familiens kommunikation til omverdenen af, hvem de var.²¹ De blev brugt til en manifestation af magt og status i samfundet.²² Da epitafierne netop hang i kirkerne, har de skullet fremvise den dydige livsstil som luksusforordningerne promoverede. Især epitafierne af borgere og gejstlige er interessante, fordi de på nogle punkter søger at kopiere adelens stil og mode, f.eks. ved at bruge perler på huerne på trods af luksusforordningernes forbud, og på andre tidspunkter ikke følger adelens mode.²³

Portrætter havde derimod en repræsentativ funktion i hjemmet, hvor de skulle fremvise den portrætterede mest værdigt.²⁴ Til denne artikel har det kun været muligt at finde fem borgerlige portrætter fra Aarhus Stift, hvilket giver en slagside i repræsentationen.²⁵

Portrætter og epitafier har ofte en præcis datering samt oplysninger om de portrætterede, som gør dem velegnede til denne type undersøgelse. Trods de åbenlyse

14 Sindvald Larsen 2023, opgørelser over håndværker skifters tekstile inventar..

15 <https://refashioningrenaissance.eu/the-theft-in-the-bleachfield/> tilgået 3. feb. 2026.

16 Alt fra www.livinghistory.dk, Siden administreres af Dorothy Jones og Camilla Louise Dahl Der er fokuseret på kvindernes og pigernes kraver, og epitafier med ukendte personer, epitafier der kun havde portrætteret mænd, samt udaterede epitafier er fravalgt..

17 Rublack 2010.

18 Rublack 2010, p.24-25 og p. 259.

19 Dahl 2017, p. 26 og Rublack 2010, p. 3 og p. 24.

20 Tittler 2010, p. 180.

21 Tittler 2010, p. 180-186.

22 Jürgensen 2009, p. 15, 30.

23 Størup 2015a.

24 Hurd 2005, p. 24.

25 Der er ikke mange borgerlige portrætter i samlingerne på de danske museer. En grund hertil kan være manglen på viden om den portrætterede, hvorved interessen for at bevare billedet har været begrænset. Det kan ligeledes skyldes mangel eller tab af status hos den portrætterede, eller at maleriet et på et givent tidspunkt ikke er blevet vurderet tilstrækkeligt værdifuldt for indsamling. Cooper 2010, p. 157-159.

fordele ved visuelle kilder, skal der knyttes nogle kritiske bemærkninger hertil. Det er vigtigt at være opmærksom på billedernes ophav og den portrætteredes hensigter. Vi skal sandsynligvis ikke opfatte epitafierne som kilder til dagligdags tøj, men som kilder til særlig fint tøj.²⁶ Et maleri vil altid være en fortolkning af verden set gennem malerens øjne, det vil aldrig være en objektiv gengivelse af virkeligheden. Der er derfor en risiko for, at maleren ikke har forstand på tekstiler, smykker etc., og derfor gengiver artefakter fejlagtigt.²⁷ En køber ville dog næppe tillade, at et portræt ikke levede op til den standard eller kvalitet, som de betalte for. Det ville være meningsløst at male noget så detaljeret, hvis det ikke havde rod i eller var bedre end i virkeligheden: *"En poäng med ett porträtt från till exempel svensk stormaktstid var att det skulle likna den avbildade"*.²⁸ Det kan indvendes, at mange af epitafierne til forveksling ligner hinanden, og især dragterne har en lighed, hvilket er blevet set som et argument for en slags masseproduktion. I hvert fald ser man ifølge Dahl: *"... et nærmest uniformeret borgerskab i sorte kåber og hvide eller sort/hvide hovedtøjer"*.²⁹ Det kunne tyde på, at der herskede en konsensus omkring klædedragt og omkring, hvordan et epitafium skulle se ud.

Ved udvælgelsen af epitafier og portrætter er det vigtigt, at de er absolut daterede. De fleste er imidlertid dateret med årstal, mens enkelte af dateringerne spænder med et årti. Det er desuden vigtigt at vide hvem, der er portrætteret, og om de er borgere eller gejstlige. Slutteligt skal epitafiets bevaringstilstand naturligvis være i en sådan grad, at det er muligt at udskille detaljer. For at undersøge hvilke kravetyper, der var moderne på forskellige tidspunkter i 1600-tallet, har jeg organiseret og kategoriseret de forskellige kraver efter typer.³⁰

Kortlægningen af kravetyper

Til at kortlægge kravetyperne hos borgere og gejstlighed bruges der en kvantitetsmodel, der kan organisere og lave kronologisk statistik på en større mængde materiale.³¹ Derved sandsynliggøres det, hvorvidt der er en overvejende modetendens i kravetyperne i perioden, og om hustruer til gejstlige tager en ny type krave til sig senere end andre. For at systematisere analysen har jeg udformet en typologi over kravernes forskellige attributter og form. Derefter er kraverne fordelt i hoved- og undertyper, hvorunder de overordnede attributter arrangeres.³² Undertyperne refererer alle til hovedtyper, men har en ekstra attribut, der gør dem forskellige fra hovedtypen. Ved at dele genstandene op i hoved- og undertyper får man mulighed for at se, om der er flere statistiske forskelle, end ved kun at have grupperet materialet i hovedtyper. Sammen med epitafiernes absolutte datering, bliver det muligt at inddele kraverne i kronologisk orden og påvise, om der kan findes modetendenser i kravetyperne. Derudover undersøges det, om der er forskel på, hvem der bruger de forskellige typer kraver: borgere, gejstlige, ugifte, gifte og enker.

Kvinderne er opdelt i fire grupper; alt efter om kvinderne er ugift, enke, gift med en borger eller gejstlig. Jeg har forsøgt at måle disse forskelle i moden i forhold til

26 f.eks. Dahl, 2013, og Sturtewagen 2016.

27 Saxtorp 1970, p. 222-223.

28 Hurd 2005, p. 23.

29 2017, p. 30.

30 VanPool 2011.

31 Ved en undersøgelse på et større materiale, er det sandsynligt, at typologien skal udvides og revurderes.

32 Typerne uddybes i empiriafsnittet.

hvornår en bestemt attribut bliver moderne, og hvem der tager nye attributter til sig først. I dette tilfælde skal attributter ses, som det vi vil kalde accessories i 2026, altså en ting du lægger til selve tøjet, for at få et bestemt udtryk. Det kan være en hue, manchetter, forklæde, smykker eller som her en krave. Epitafierne afbilleder hele familier, herunder både levende og døde børn samt eventuelle afdøde hustruer eller ægtemænd. Typisk er børnene afbildet i ens tøj, eller i to forskellige typer, alt efter hvor gamle børnene er. Derfor er der valgt kun at medtage én pige fra hvert epitafium, evt. to, hvis de er klædt forskelligt, da det ellers vil give en overrepræsentation fra familier med mange børn og dermed forstyrre graferne.

Tesen er, at der er forskel på, hvornår en ny mode bliver optaget af forskellige kvinder, alt efter, hvilken stand og civiltilstand de tilhørte og hvorvidt deres far eller mand var borger eller gejstlig.³³

Materialet ville have haft godt af en større indsamling af materiale. Især type 1 pibekraverne og type 4 blondebåndene, som er yderpunkterne for analysen, lider under de få observationer af dem, der er medtaget i analysen. For at få antallet af observationer op, men stadig holde sig indenfor den geografiske afgrænsning, ville det være nødvendigt at inddrage andre kilder som for eksempel gravsten. En dybdegående analyse, hvis muligt af kvindernes baggrund; den sociale, den økonomiske, ville klarlægge udbredelsesmønstre og de forskellige ”trickle-effekter” bedre. Det ville en afgørelse af civilstand, af alle de døtre med ukendt civilstand og alle de eventuelle enker, også gøre. Det vil kunne gøres ved at undersøge kirkebøger og skifter, men det er ikke

Ugifte piger	15
Gifte kvinder	57
Enker	1
Ukendt civilstand	15
Samlet antal	91

Tabel 1: Statistik over civilstand.

Observationerne i materialet er højere end antallet af medtagne epitafier og portrætter i analysen, det skyldes, at der er flere personer på hvert epitafium og derfor er der flere observationer end epitafier.

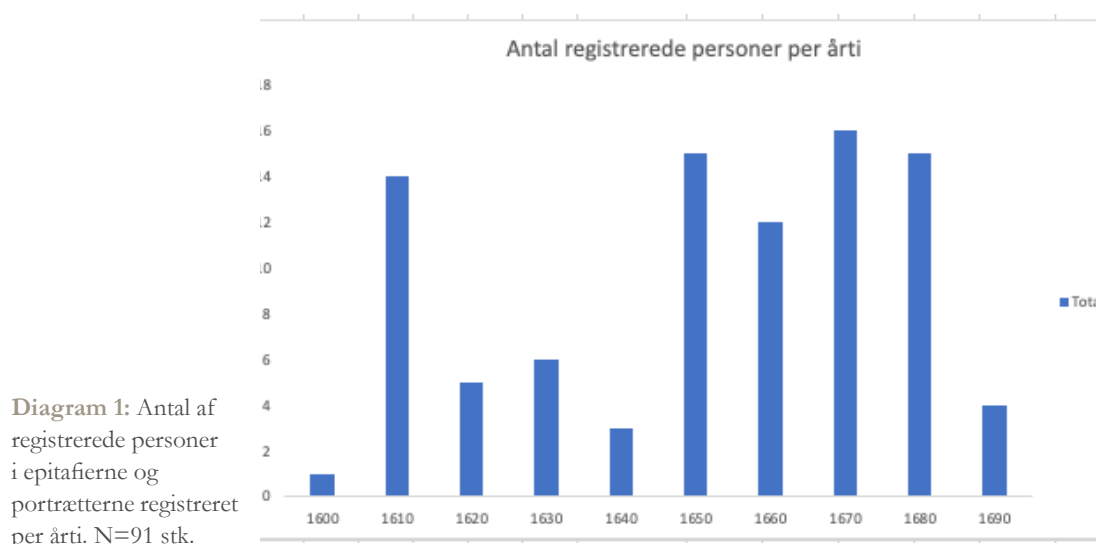

Diagram 1: Antal af registrerede personer i epitafierne og portrætterne registreret per årti. N=91 stk.

³³ Der er nogle mulige fejltolkninger i registreringssystemet. Der er usikkerhed om registrering af døtre som gifte eller ugifte. Jeg har valgt at inddele dem efter civiltilstand på trods af, at de har samme dragt og hovedbeklædning, idet formålet med analysen er at undersøge, om der er forskel i stil og mode på tværs af civilstatus. Der, hvor jeg ikke med sikkerhed ved, om de er gift, selvom de har hue på, har jeg defineret dem som ukendt civilstand. De piger, som er portrætteret med synligt hår og for eksempel en bindike (jomfrukrone), er placeret som ugifte, da denne stil klart defineres som ugift. Derudover har mange af epitafierne datering mellem 1660 og 1680, der giver en statistisk ulighed i materialet.

denne artikels formål.

Første del af analysen udgøres af en statistik oversigt over epitafierne for at skabe overblik samt grundlag for analysen. Anden del af analysen er en typemæssig fordeling over, hvornår de forskellige typer af kraver var moderne, og indenfor hvilken civilstand de var moderne.

Som det ses på diagram 1, er der en stor andel af registrerede individer fra midten til slutningen af 1600-tallet, hvilket skyldes to ting. Der er en større registrering af epitafier og portrætter fra den periode, men også at antallet af personer per epitafium er større end på mange af epitafierne fra mellem 1620 og 1649, hvor de fleste kun portrætterer mand og hustru, men ingen børn. Der er desuden et spring i antallet af individer i 1610. Det skyldes primært nogle få familier med mange børn.

Kravernes typologi

Da det ikke har været muligt at finde en typologi over kraver, er denne artikel et forsøg på at udvikle og applicere en typologi på et dansk materiale. For at udvikle en typologi over kravernes attributter, har jeg har delt kraverne op i hovedtyper og undertyper, da små variationer ved hovedtyperne ikke er tydelige nok til at vurdere en type som et nyt modefænomen, en personlig præference eller en måde at vise velstand. Det har været muligt at identificere fire hovedtyper af kraver, som jeg har kaldt: pibekrave, opretstående krave, brystlin (flad krave) og blondebånd.

Definition på hoved- og undertyper:

Pibekraven kan på epitafierne fra Aarhus stift skilles i to underkraver 8-talsformet³⁴ og en 3-lags formet.³⁵

Den opretstående krave er enten med en underkrave med høj hals³⁶ eller uden underkrave og åben.³⁷ Den er enten cirkulær og lukket fortil med underkrave,³⁸ eller

Fig 2: Eksempel på typen 8-talsformet Pibekrave. Den Portrætterede er Kirsten Nielsdatter fra 1620 i Horsens Klosterkirke. Gift med en borgmester. Foto: Livinghistory.dk

Fig 3: Eksempel på typen 3-lags pibekrave. Her har vi Karen Lavritsdatter fra 1616, fra Hvilsted Kirke. Gift med en ridefoged. Foto: Livinghistory.dk

34 BE117, BE118 samt BE119.

35 BE124.

36 BE110.

37 BE120datter.

38 BE127.

Fig 4: Eksempel på typen en opretstående krave med underkrave med høj hals. Bodil Pedersdatter fra 1630, fra Gjern Kirke. Gift med en præst.
Foto: Livinghistory

Fig 5: Eksempel på typen opretstående krave åben og uden underkrave. Anne Hansdatter Svane, død 1637. Epitafiet er fra Horsens Klosterkirke 1615. Gift med Hans Ollufsen Riber, borgmester i Horsens.
Foto: Livinghistory

Fig 6: Eksempel på typen cirkulær og lukket fortil med underkrave. Her er det en ukendt hustru til provst Albert Jensen. Epitafiet er fra 1671 i Knebel Kirke. Foto: Livinghistory

Fig 7: Eksempel på halvcirkelformet og åben fortil, med underkrave. Elisabeth Christensdatter Bagger var anden hustru til provst Albert Jensen. Epitafiet er fra 1671 i Knebel Kirke. Foto: Livinghistory

Fig 8: Eksempel på den flade cirkulære krave. Her har vi Anne Nielsdatter, gift med en købmand og skipper. Dateringen er 1660-69, i Bjergager Kirke. Foto: Livinghistory

Fig 9: Eksempel på den flade ovale krave. Anne Pedersdatter gift med en præst. Epitafiet er 1672 i Hjortshøj Kirke. Foto: Livinghistory

Fig 10: Eksempel på den flade cirkulære med påsatte blonder. Marie Michelsdatter Hosing gift med en præst. Hun døde i 1687, men epitafiet er fra 1682 i Holme Kirke. Foto: Livinghistory

Fig 11: Eksempel på det det rynkede eller foldede flæsebånd. Her er Anna Cathrine Pedersdatter Dorscheus, som var gift med sognepræst Lars Jensen Beder. Epitafiet er fra 1694 fra Beder Kirke. Foto: Livinghistory

halvcirkelformet og åben fortil, med underkrave.³⁹

Brystlinet eller den flade krave er altid af et slags gennemsigtigt eller meget tyndt stof. Den dækker altid ned over skuldrene. Den kan enten være kun af det gennemsigtige stof og enten cirkulær⁴⁰ eller oval⁴¹, eller cirkulær med påsatte blonder.⁴²

Flæsebåndene er en speciel type, eller måske egentlig en mellemtype. De er den yngste type i den periode, hvorefter dragterne skifter stil. Det er rynkede flæsebånd, der er sat til kanten af kjolen eller blusen mere end, det er en egentlig krave.⁴³

39 BE128.

40 BE103.

41 BE114.

42 BE115.

43 BE101.

Kraver i epitafier og portrætter fra Aarhus Type 1 – Pibekrave

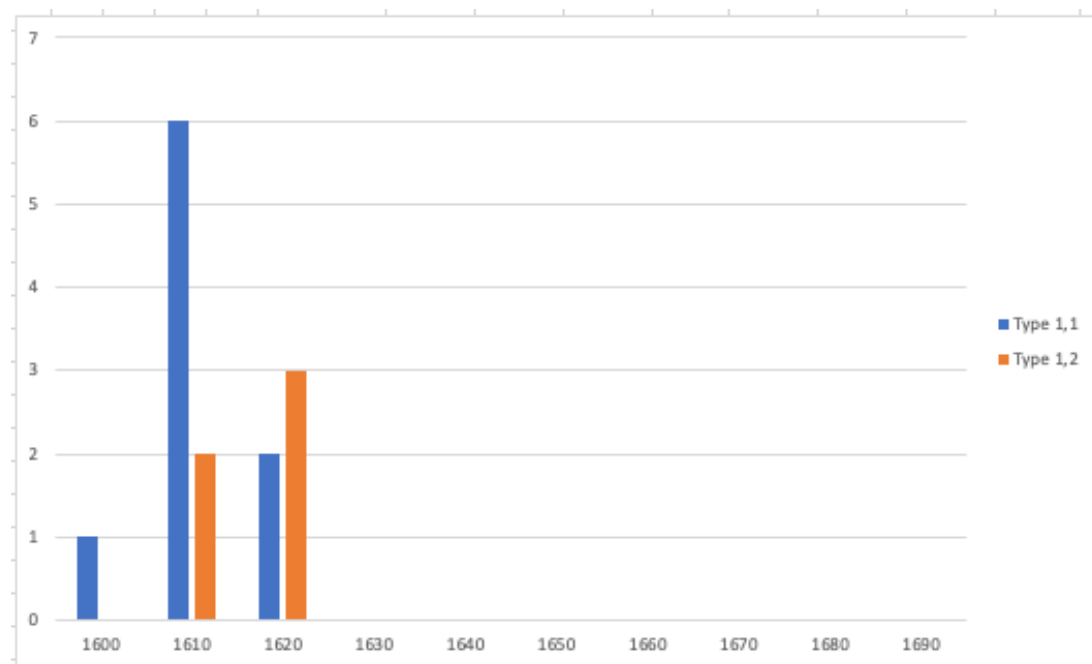

Diagram 2: Antal registrerede kraver af type 1,1 og 1,2 fordelt over århundredet. N=14 stk.

I diagram to fremgår det, at pibekraverne i det undersøgte materiale kun har kunnet ses på epitafierne i starten af 1600-tallet. Toppen for type 1,1 i 1610'erne skyldes blandt andet en familie med to børn, hvor familien står for tre ud af seks i den kolonne. På baggrund af de relativt få observationer af denne type, er det svært at konkludere noget specifikt om udviklingen andet end, at brugen af pibekraver ser ud til at slutte i 1620'erne.

Ved fordelingen af typerne per civilstand fremgår det, at typen ikke er specielt foretrukket af én gruppe. Der er ikke overvægt af én type krave hos hverken ugifte eller gifte. Hvis det havde været muligt præcist at definere, hvorvidt døtrene med ukendt

Fig 12: Familien Hans Ollufsen Riber, borgmester i Horsens d. 1615, med hustru Anne Hansdatter Svane d. 1637 samt børn. Som det ses er alle kvinderne klædt nogenlunde ens, men da den ene store datter er gift og den anden ikke er, er det valgt at de begge optræder i statistikken. Foto: Livinghistory

Civilstand	Type 1,1 Pibekraver	Type 1,2 Pibekraver	Hovedtype totalt antal
Ugift	2	2	4
Gift	4	3	7
Enke	0	0	0
Ukendt civilstand	3	0	3
Totalt antal	9	5	14

Tabel 2: Tabel over fordelingen af civilstand på undertyperne. N=14 stk.

civilstand var gift eller ugift, ville det muligvis tippe fordelingen mht. type 1,1 en smule. Hvis der udelukkende fokuseres på hovedtypen, vil det alt efter, hvilken kategori de ukendte havner i, være ligeligt fordelt eller med hovedvægt på gifte kvinder.

Pibekraver, eller krusbol, som de benævnes i samtidig litteratur, er den type, der har kortest levetid i materialet. Den er registreret i materialet fra 1600-1629, hvorefter den forsvinder. I forskningslitteraturen fremgår det, at typen er populær i 1500-tallet, men der foreligger ingen observationer af typen fra Aarhus Stift fra før 1600. Pibekraver bliver officielt en del af præstedragten i 1630'erne.⁴⁴ Noget kunne tyde på, at da pibekraverne gled ud af modebilledet, blev de i stedet ophøjet som liturgisk tilbehør. Det er imidlertid en tese, som kræver yderligere undersøgelser.

Type 2 – Opretstående krave

Ud fra diagram 3, type 2 optræder med 29 observationer i alt. De fordeler sig jævnt over århundredet, på nær nogle få huller i observationerne i 1620 og 1660, hvilket kan skyldes mangel på materiale. Type 2,2 ligger i begyndelsen af perioden. Type 2,1 og 2,3 ligger jævnt fordelt over perioden, mens type 2,4 har en meget brat stigning og fald, med en enkelt outline i 1670. I portrætterne er der registreret en enkelt type 2,3 samt én type 2,4.

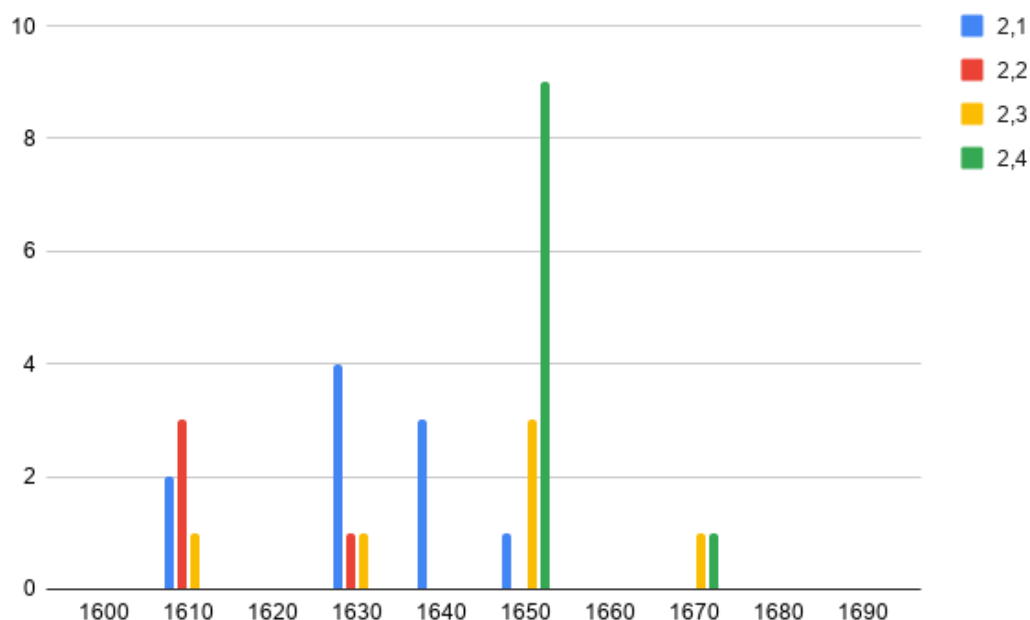

Diagram 3: Antal registrerede kraver af type 2,1, 2,2, 2,3 og 2,4 fordelt over århundredet. N=29 styk.

⁴⁴ Dalgaard 2017, p. 21.

Civilstand	Type 2,1	Type 2,2	Type 2,3	Type 2,4	Hovedtype totalt antal
Ugift	0	2	0	2	4
Gift	8	1	2	5	16
Enke	0	0	1	0	1
Ukendt civilstand	1	1	2	4	8
Totalt antal	9	4	5	11	29

Tabel 3: Tabel over fordelingen af civilstand på undertyperne.

I tabel 3 optræder der ligeledes for få observationer i undertyperne til entydigt at kunne sige, om ugifte eller gifte foretrak en bestemt type krave. Især ved type 2,3 og 2,4 kunne det have været en fordel, hvis det var entydigt muligt at bestemme civilstanden. Undtagelsen er type 2,1, hvor der ingen ugifte er i gruppen, mens der er otte gifte og én med ukendt civilstand. Meget forsigtigt kan man sige, at type 2,1 og type 2,4 har været mest populære hos gifte kvinder. Men eftersom det ikke er muligt at se, om ugifte har gået med en anden type krave, kan vi ikke endeligt konkludere det. Under type 2,3 findes den ene ud af hele materialets to enker.⁴⁵

For de opretstående kraver, har det ikke været muligt at finde en tydelig samtidig betegnelse. Efter samtale med Anne-Kristine Sindvald Larsen er det dog muligt, at den ”skykræffue”, hun har fundet i sit materiale, er det vi leder efter.⁴⁶ Typen har en udbredelsestid fra 1610-1679, undertyperne er jævnt fordelt over perioden. Den eneste undtagelse er type 2,4, en opretstående åben halvcirkel, som øjensynligt er meget populær i 1650’erne. En forklaring på populariteten kan ikke umiddelbart findes i litteraturen. I det undersøgte materiale findes flere eksempler på, at den lukkede krave type 2,3 og den åbne type 2,4 er lige udbredte, hvor det er tydeligt, at type 2,3 må være ældst. Første eksempel er Albert Jensens to hustruer.⁴⁷ Den første hustru bærer kravetypen 2,3, mens den anden hustru bærer typen 2,4. Det andet eksempel er moderen⁴⁸, som bærer type 2,3, mens døtrene⁴⁹ bærer type 2,4. Det vil sige, at type 2,4 er senere end 2,3, men at typen bæres indenfor den samme stand af kvinder. Det er svært at konkludere noget ud fra type 2,2, da observationerne er få, men det ser ud til, at den blev foretrukket af ugifte piger. Da kraven er mere åben i halsen, og uden underkrave, har den muligvis fremstået mindre ærbar og er derfor fraværende hos gifte kvinder.

45 Registreringsnr. BE137.

46 <https://refashioningdata.eu/results>, tilgået 2. feb. 2026.

47 BE127 og BE128.

48 BE159.

49 BE160 og BE161.

Type 3 – Fladkrave

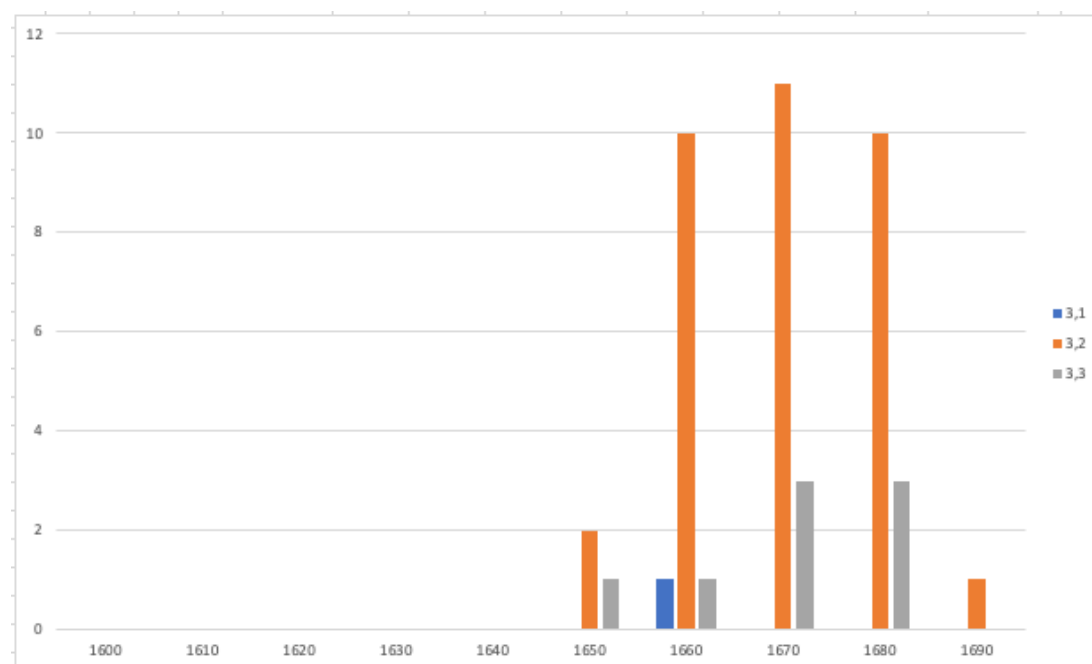

Diagram 4: Antal registrerede kraver af type 3,1, 3,2 og 3,3 fordelt over århundredet. N=43 stk.

Som diagram 4 viser, er det tydeligt at hovedtype 3 har sin begyndelse i sidste halvdel af 1600-tallet. Type 4 er ligeledes den type med langt flest registreringer på 43 stk. Der er kun én observation af 3,1, hvilket kan skabe tvivl om, hvorvidt jeg har fejllanceret kraven typologisk eller at der vil være andre kraver af samme type, hvis materialet blev udvidet. Med kun tre observerede kraver i 1650 og derefter et spring til 12 stk i 1660, har typen en brat stigning, men også et brat fald fra 13 stk i 1680 til et styk i 1690. Det er tydeligt at type 3,2, flade kraver uden blonder, er dem, der var mest populære, med 34 observerede styk mod otte styk type 3,3, som er dem med blonder. Af disse er der registreret to portrætter med type 3,2 og et med type 3,3.

I tabel fire er det tydeligt, at type 3,2 var favorit blandt både de gifte kvinder med 25 ud af 34 observationer og blandt de 4 ugifte, der er spottet i kategorien. Den anden enke, der er fundet i hele materialet,⁵⁰ brugte også denne type. Der er syv observationer af ukendt civilstand fordelt på type 3,2 og 3,3. Fordi vi ikke kender civilstanden, holdes de udenfor vurderingen.

Typen består af en flad krave, betegnet som brystlin eller halsbol i samtidig litteratur,

Civilstand	Type 3,1	Type 3,2	Type 3,3	Hovedtype totalt antal
Ugift	0	4	0	4
Gift	1	25	5	31
Enke	0	1	0	1
Ukendt civilstand	0	4	3	7
Totalt antal	1	34	8	43

Tabel 4: Tabel over fordelingen af civilstand på undertyperne.

⁵⁰ Registreringsnr. BE112.

med udbredelse fra 1650-1700.⁵¹ Type 3 er den hovedtype med flest observationer, hvor undertypen 3,2 også er den klart mest populære, især blandt gifte kvinder. Det kan med god sandsynlighed antages, at typen er den mest populære i Østjylland fra midten af 1600-tallet, når det tages i betragtning, at de også er nævnt i skifterne fra 1677-1700 indsamlet af Lorenzen.⁵²

Type 4 – Blondebånd

Her er det tydeligt at se, hvor sent type 4,1 bliver en del af epitafierne, samtidig med, at der ikke er observationer af denne type på portrætterne i materialet. De fleste observationer findes på ugifte piger, jf. tabel fem. Det kan skyldes, at børnenes klædedragter langt tidligere end klædedragterne til voksne i epitafierne går over til at vise en anden stil, end den sorte dragt, der ellers præger århundredet.⁵³ Siden typen findes så sent i 1600-årene, og kan tolkes som en overgangstype til en helt anden stil af klædedragt, er det ikke muligt at konkludere noget omkring selve typen. Det vil være interessant at sammenligne den med eventuelle senere epitafier, for at se udviklingen i denne type. Det er en vanskelig øvelse, da epitafierne fra 1700-tallet ofte er med ren tekst og intet billede.⁵⁴

Ud fra analysens resultater, markerer type 4 blondebånd overgangen

Civilstand	Type 4,1	Totalt antal
Ugift	4	4
Gift	1	1
Enke	0	0
Ukendt	0	0
Totalt antal	5	5

Tabel 5: Tabel over fordelingen af civilstand på undertyperne.

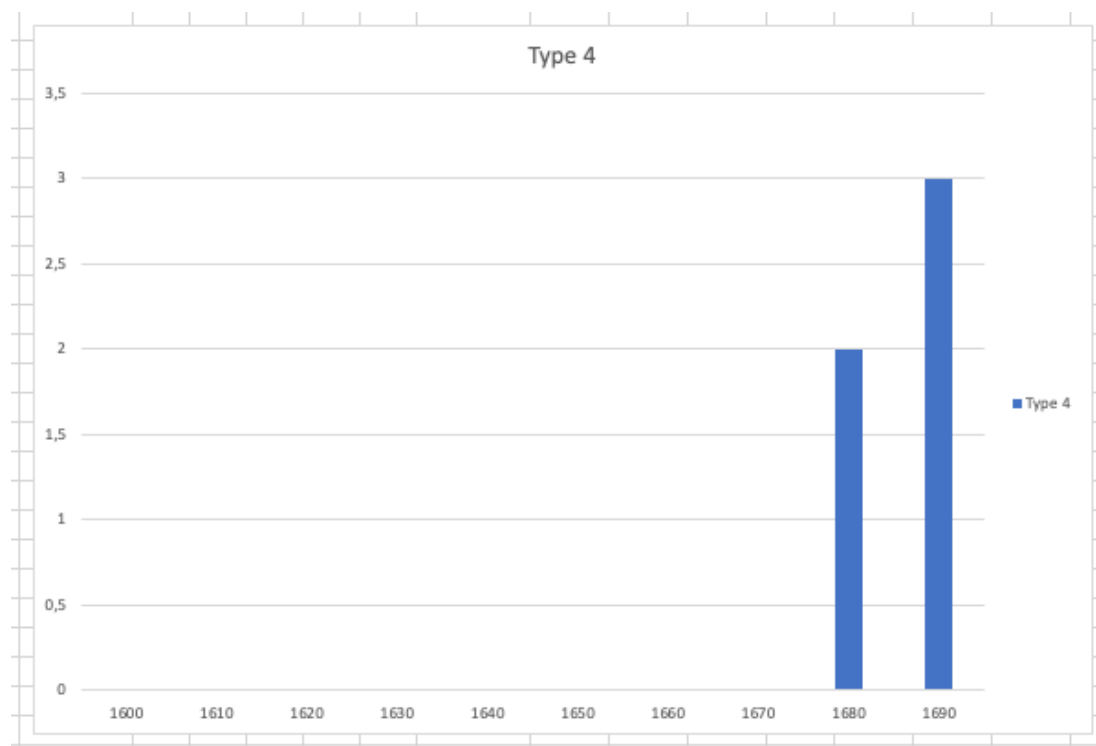

Diagram 5: Antal registrerede kraver af type 4,1 fordelt over århundredet. N=5 stk.

51 Lorenzen 1975.

52 Lorenzen 1975.

53 Dahl, Kirkegangsdragter, p. 5.

54 Smed, Mette: epitafium i Lex på lex.dk. Hentet 20. marts 2026 fra <https://lex.dk/epitafium>

fra den strengt sorte klædedragt til brugen af en mere farverig dragt på epitafierne. Observationerne, som dog hviler på et meget lille grundlag, er primært de ugifte piger.

Vurdering af modebevægelserne

I diagram seks fremgår det, at type 1, pibekraven ligesom type 4, blondebånd har for få observationer til, at der kan konkluderes noget ud fra den. Men eftersom pibekraven har sin største udbredelse i 1500-tallet, der ligger uden undersøgelsens periode, kan det måske nærmere tolkes som de sidste krampetrækninger i modebilledet. Type 2, opretstående krave er mere jævnt fordelt over perioden, indtil den bliver mere populær i 1650'erne, og derefter oplever et brat fald. Type 3, brystlin bliver hurtigt populær, men også har et brat fald i observationer. Type 4 har for få observationer til, at der kan konkluderes noget ud fra den. Det kan dog forventes, at typen fortsætter op i 1700-tallet, der er uden for undersøgelsens periode.

Fordeling af typer over stand

Kvinderne er grupperet som enten ugifte eller efter det erhverv, deres mand havde. Hvis det ikke har været oplyst, er de angivet som ukendt. Indtil man blev gift, må man formode at ens faders erhverv var stærkt medbestemmende for ens status og dermed for, hvad man bar af modeattributter. Fokus er på gejstlige, borgmestre, rådmænd og en samlet betegnelse for ”andre erhverv”.

Som det kan aflæses ud fra tabel seks, er der flest epitafier blandt de gejstlige familier.⁵⁵ Denne fordeling blandt epitafierne er forventelig, da de hænger i kirker. Et andet erhverv med mange epitafier er borgmestre, hvilket også kan forventes, da disse havde en høj status i samfundet. Der er generelt flest observationer af type 3, brystlin, hvorfor denne type fordeler sig jævnt over perioden. Som set i diagram 6, går type 1 – pibekrave af brug efter 1630. Det er i samme periode, at pibekraver bliver en

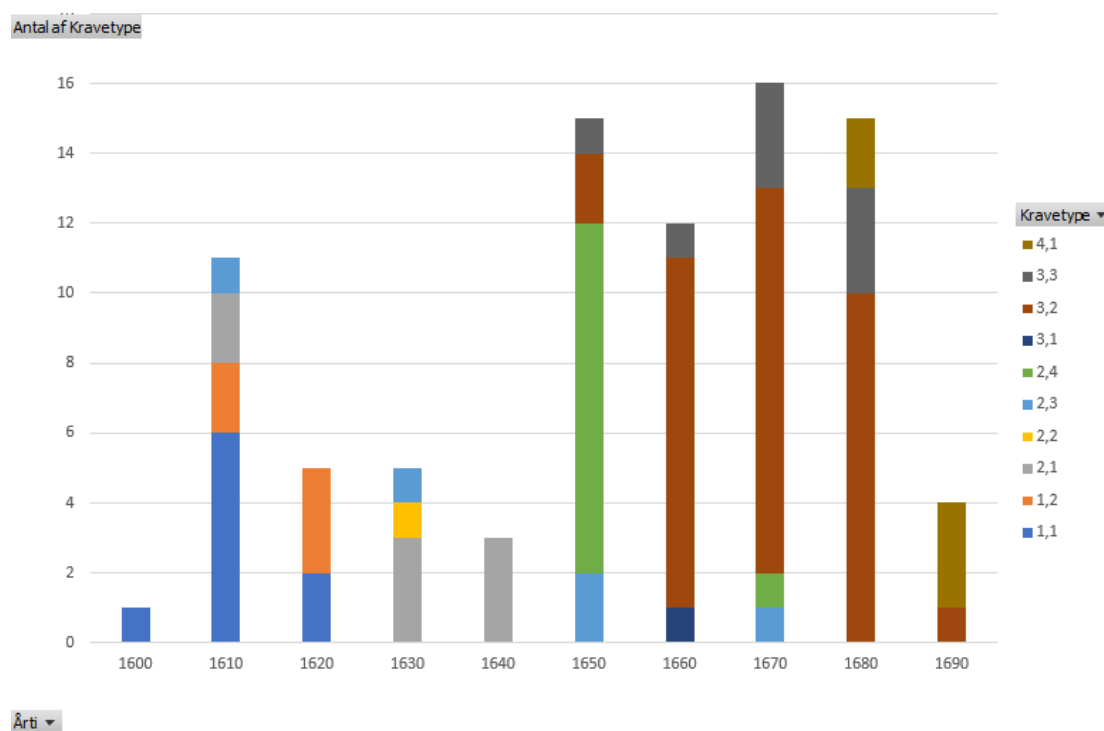

Diagram 6: Typernes fordeling i forhold til hinanden i tid. N=91 stk.

⁵⁵ Det dækker her sognepræster, degne og biskopper.

Erhverv	Type 1	Type 2	Type 3	Type 4	Totalt antal
Ugift i alt	7	8	10	4	29
Ugift af gejstlig familie					
Ugift af borgmester familie					
Ugift af rådmands familie					
Ugift af ”andre erhverv” familie					
Ukendt	1	5	4	0	10
Gejstlig	0	7	15	1	23
Borgmester	4	5	3	0	12
Rådmand	0	3	1	0	4
”Andre erhverv”	2	1	10	0	13
Totalt antal	14	29	43	5	91

Tabel 6: Tabel over fordelingen af mændenes erhverv på hovedtyperne. Hvis vi holder ukendt og ugift ude; ses type 2 hos 43% gejstlige og 53 % andre. Type 3 hos 52% gejstlige 48% andre. Type 4 hos 100% gejstlige.

obligatorisk genstand i præstedragten under gudstjenesten ved et påbud i 1639 om, at flade kraver forbydes ved gudstjenester.⁵⁶ Er der en sammenhæng mellem, at pibe kraver udgår af brug for kvinderne, og at de bliver påbudt for præsterne? I materialet er der ikke registreret gejstlige epitafier før 1630,⁵⁷ det er derfor vanskeligt at vide, hvilke typer kraver hustruer til gejstlige ville have foretrukket før 1630. Videre i diagram 7 kan det aflæses, at selvom der er eksempler på ugifte kvinder gennem hele perioden, er der tre højdepunkter i 1610, 1650 og 1670.⁵⁸

I diagram 7 er både hustruer og døtre fordelt efter, om ægtefællen/faderen er gejstlig eller af et andet erhverv. Når typerne af kraver derefter opgøres mellem dem,

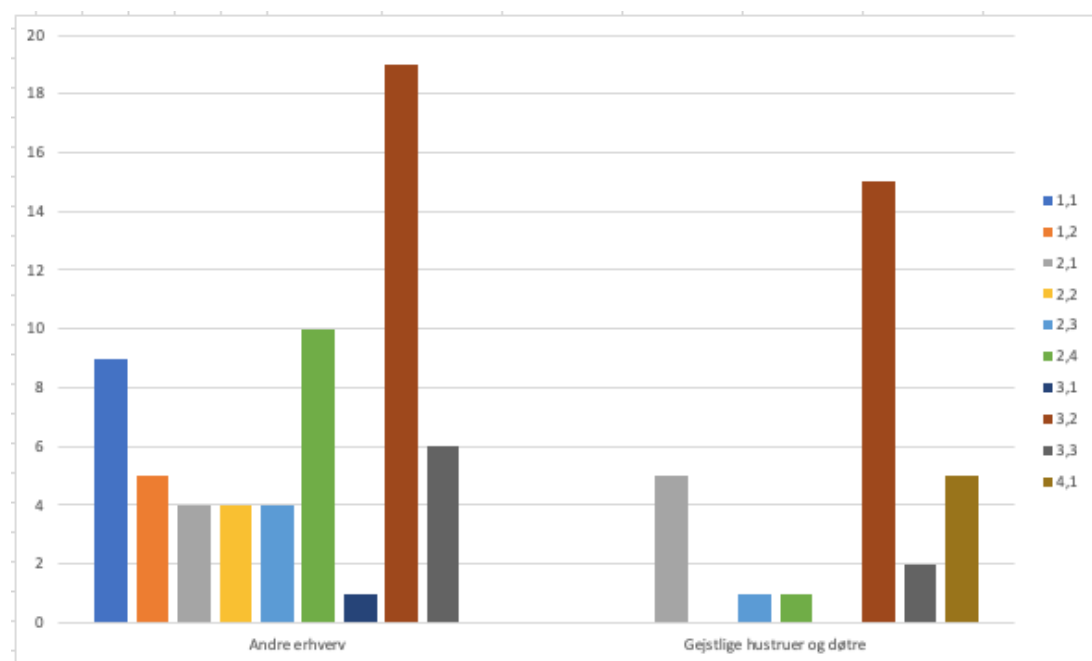

Diagram 7: Fordeling af kravetyper mellem hustruer og døtre af gejstlige og af andre erhverv. N=91 styk.

⁵⁶ Dalgaard 2008, p. 58.

⁵⁷ Se diagram 7.

⁵⁸ I dette diagram er; ukendt status og ugifte, sat i samme søjle, hvilket kan skubbe til materialet.

er pibekraver – type 1,1 og 1,2, opretstående krave – type 2,2, og brystlin – type 3,1 fraværende i den gejstlige stand. Brystlin type 3,2 er ligeledes den foretrukne hos hustruer af ikke gejstlige, men i den gejstlige gruppe er forholdet mellem hovedtyperne 2, 3 og 4 forholdsvis meget større. Hovedtype 3 optræder på i alt sytten styk, mens type 2 og 4 optræder med syv og fem styk. Type 4 er kun repræsenteret i den gejstlige gruppe.

Kravemode på land og i by

Aarhus Stift både har købstadssogne og landsogne, derfor er det undersøgt, hvordan erhverv og kravetyperne fordeler sig mellem land og by. Både i tabel 7 og 8 ses det, at antallet af observationer er højere i købstæderne end på landet. Det har to primære grunde; det ene, at jeg ikke har medtaget samtlige epitafier, grundet manglende datering og den anden, at der er flere mennesker tilknyttet hvert sogn i købstæderne end i landsognene, og at borgerne oftere befinder sig i købstæderne.

I tabel 7 er antallet indenfor de forskellige erhverv fordelt på land og by. Rådmandskonerne fordeler sig jævnt over århundredet. De er observeret med de to mest almindelige typer kraver, opretstående kraver og brystlin. Borgmesterkonerne er ligeledes fordelt jævnt over århundredet, flest i 1610, hvilket forklarer at både pibekraver, opretstående kraver og brystlin er populær blandt dem. Dog er der få observationer ved flere af erhvervene, hvilket gør det vanskeligt at konkludere tydelige forskelle. Det er derimod bemærkelsesværdigt, hvor få gejstlige der er registrerede fra købstæderne, da epitafierne er fordelt over seks kirker fra de respektive købstæder i stiftet; Aarhus, Randers, Horsens og Ebeltoft, samt et portræt⁵⁹ fra Den Gamle By. Man skulle tro, at gejstlige også i byerne ville opsætte epitafier over deres familier. Til gengæld er det naturligt, at borgmestre og rådmænd udelukkende er registreret i købstæder, da disse erhverv hører til købstaden. Fra landdistriktet er der i stedet registreret en kone til en birkedommer.⁶⁰ En birkedommer er en foged i de landlige retskredse og er derfor højere i hierarkiet end bønderne.⁶¹

I tabel 8 ses det tydeligt, at type 3 – brystlin er foretrukket i landsognene med 26

	Ugift	Ukendt	Gejstlig	Borgmester	Rådmand	Andre erhverv	Totalt antal
Land	12	3	19	0	0	5	39
Købstad	17	7	4	12	4	8	52
Totalt antal	29	10	23	12	4	13	91

Tabel 7: Fordelingen af erhverv mellem land og by. N=91 styk.

	Type 1	Type 2	Type 3	Type 4	Hovedtyper totalt antal
Land	2	6	26	5	39
Købstad	12	23	17	0	52
Totalt antal	14	29	43	5	91

Tabel 8: Fordelingen af typer samt antal mellem land og by.

59 BP288.

60 BE152.

61 Jørgensen, Jens Ulf: *birk - retskreds* i *Lex* på lex.dk. Hentet 23. maj 2026 fra https://lex.dk/birk_-_retskreds.

stk. Hvilket er et langt højere antal end de andre typer. I købstæderne er det type 2 – opretstående krave, der er foretrukket, men ikke med så stor kløft mellem de forskellige typer. Som det fremgår af diagram otte, der viser undertypernes fordeling, er der stor forskel på hvilke typer, der er moderne mellem land og by. Det giver sig især til udtryk ved type 2 og type 3, hvor der er mange observationer. Type 3,2 har især et meget højt antal i landsognene med 22 stk, til forskel fra købstæderne hvor de forskellige undertyper ser ud til at være mere jævnt fordelt. Type 1 er underrepræsenteret i materialet, men der er en klar fordeling mellem land og by med hovedvægt på byerne. Her kan indvendingen være, at type 1 er fra den tidlige del af 1600-tallet, og der derfor måske ikke er så mange epitafier bevaret fra landsognene. Type 1 er den type, der primært er konstateret i forbindelse med borgmestre. Type 4 findes til gengæld kun i landsognene, men som set på diagram otte, er type 4 også kun repræsenteret hos de gejstlige. Det er en enkel måde at opgøre det på, dog skal man huske at fordele antallet af kraverne på årstal også. Det vil give et skævt syn på tabellen, dersom typernes udbredelse skifter i løbet af århundredet, typerne er altså moderne på forskellige tidspunkter i 1600-tallet, som det fremgår af diagram 7.

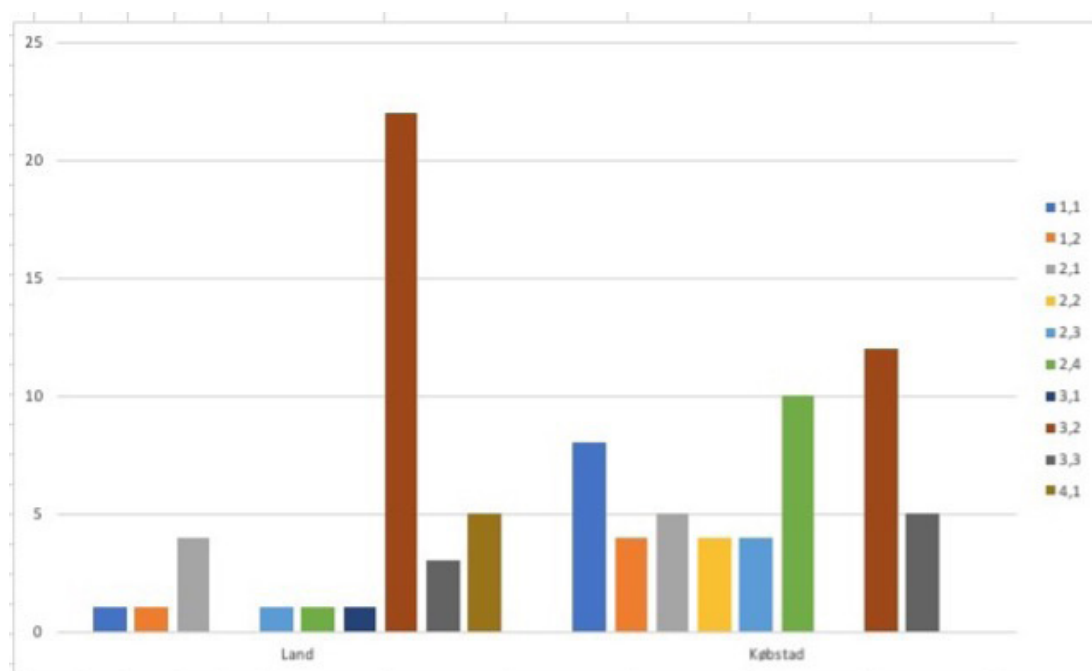

Diagram 8: Fordelingen af undertyper mellem land og by. N= 91 stk.

By- og landbefolknings modestrømninger

Det ser ud som om, der er en korrelation mellem by/land og ikke gejstlig/gejstlig. Hvilket giver god mening, da der jf. tabel syv er flest gejstlige fra landsognene. Som vist i diagram elleve, tog landbefolkningen også færre typer til sig, end bybefolkningen gjorde. Type 3,2 brystlin er tydeligt i overtal i landsognene, hvor der er færre tilfælde af alle andre typer. Der er en vis mening i, at der i købstæderne kommer flere folk udefra, hvilket kan påvirke moden. Derfor er det også rimeligt sikkert at sige, at der sker en udveksling - en trickle-across - mellem by og land i forhold til kravetype 3, mens andre typer ikke er i brug på landet i lige så høj grad. Type 2 har en rimelig jævn fordeling mellem standene, hvilket kan give den en betegnelse som en slags fælles mode. Det er ikke muligt i dette materiale at skille land/by og de forskellige erhverv. Til det, er der for mange gejstlige i den landlige sfære, mens borgmestre og rådmænd er en for stor andel

af bysfæren. I ”Folks tøj i og omkring Århus, 1675-1850” konkluderer Erna Lorenzen,⁶² at der ikke var stor forskel på by- og landbobefolkningens klædedragter. I afhandlingen har hun gennemgået skifter, der med sine fordele af at opgøre store dele af folks indbo, dog også har sine ulemper, f.eks. at ved vi ikke om al indbo er til stede i boet, eller om noget er fjernet på forhånd. Desuden at det er svært præcis at vide, hvad f.eks. ordene krave, kruset krave etc. dækker over. Denne lille undersøgelse stiller spørgsmål ved Lorensens konklusion. Det vil dog kræve flere undersøgelser for at bedømme, hvorvidt hun har ret og samtidig skal vi være opmærksomme på, at den periode, Lorenzen dækker, kun overlapper 25 år med det materiale, denne artikel beskæftiger sig med.

Artiklens udgangspunkt har været at undersøge kvindemoden i Østjylland i 1600-tallet, hustruer af købmænd, rådmænd og borgmestre samt hustruer og døtre af gejstlige. I undersøgelsen er der påvist forskelle imellem de kraver, der var moderne indenfor de forskellige civilstande, men også forskelle mellem hvilke typer, der har været udbredt i landsogne og i købstæder.

Da de fleste af observationerne, er af gifte kvinder, må udformningen af deres klædedragt være normen. I nogle tilfælde har der været forskel på, hvad mødre og døtre har båret, og i andre tilfælde har de båret nøjagtig den samme krave. En særskilt identitet har været vigtigt for borgerstanden, men internt i standen ser det altså ikke ud til, at der har været store forskelle mellem grupperingerne i forhold til mode. Når vi ser på diagram 7, så er der ikke mange overlap mellem typer af kraver fra de profane og de gejstlige erhverv, dog er type 3,2, den flade ovale krave, populær hos begge erhverv. Epitafierne er jo et ideal, så de viser den ideelle mode for velhavende borgere i Århus Stift. Om borgerne og de gejstlige reelt selv har ejet det tøj, de er portrætteret i, er for denne undersøgelse mindre vigtigt, da undersøgelsen netop går på, hvad der var moderne, da det blev malet. Det vil være svært at konkludere, om de ejede de forskellige stykker tøj og evt. smykker, det vil en undersøgelse af skifter kunne hjælpe med at afgøre.

Litteratur

- Arnold, J. *Patterns of Fashion 3*. DramaPublishers. 1995.
- Boulboullé, Jenny and Sven Dupré. *Burgundian Black: Reworking Early Modern Colour Technologies*. Santa Barbara: EMC Imprint, 2022. <https://doi.org/10.55239/bb001>
- Bourdieu, P.: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge and Kegan Paul. 1984.
- Buss, Chiara “A Very Fine Black Color”, in *Silk, Gold, Crimson: Secrets and Technology at the Visconti and Sforza Courts*, ed. Chiara Buss and Annalisa Zanni (Milan: Silvana Editoriale, 2009).
- Craik, J.: *Fashion The Key Concepts*. Berg publishers. 2009.
- Cooper, T.: *The enchantment of the familiar face: Portraits as domestic objects in Elizabethan and Jacobean England. Everyday objects. Medieval and early modern material culture and its meaning* (red.: T. Hamling og C. Richardson). Farnham 2010, s. 157-178.
- Dahl, C. L.: *Barnedragter i 15- og 1600-tallet* Ukendt år, men udgivet på: <http://livinghistory.dk/original/artikler/Barnedragter.pdf>

⁶² Lorenzen 1975.

- Dahl, C. L.: Huffer til Theris Huffueder: Sen renæssancens kvindehuer, ca. 1560- 1630. *Dragtjournalen årg. 2 Nr. 3 2008*, s. 11-52. <http://dragt.dk/assets/PDF+filer/dragtjournalen3.pdf>
- Dahl, C. L.: Varia: Et løsøre inventar fra 1541. *Dragtjournalen nr. 3, Årg. 2, 2008*, s.142-147.
- Dahl, C. L.: En kræmmerkones varelager i år 1569. Elbogen. *Malmö fornminnesförenings tidskrift, AXrg. 79*, 2010a, s.82-104.
- Dahl, C. L.: Borgerdragten i 1600-årene i Næstved og Vordingborg. Baseret på skifter, epitafiemalerier og gravsten. *Liv og Levn nr. 24*, 2010b, s.2-14.
- Dahl, C. og D. Jones: Kirkegangsdragter i 1600-tallet. Dragter i malede epitafier. Ukendt år, men fundet på Livinghistory.dk i 2013. [<https://livinghistory.dk/original/artikler/Dragter%20i%20malede%20epitafier.pdf>]
- Dahl, C.: Klædt I rigets borgerdragt - stand, status og national identitet udtrykt i borgerskabets dragt i reformationstidens Danmark-Norge og Sverige. Forelæsning præsenteret Norsk folkemuseum, Oslo 2015. <http://livinghistory.dk/original/artikler/Dahl-borgerdragt.pdf>.
- Dahl, C. L.: VARIA - Reglement og Anordning om Sørge-Dragt og hvad slags Klæde dertil skal bæris. *Dragtjournalen nr. 14, Årg. 10*, 2016. s. 34-36.
- Dahl, C. L. & Johansen, J. C. V.: De skånske præster og deres hustruers klædedragt – et spørgsmål om national identitet. *Dragtjournalen nr. 15, Årg. 11*, 2017, s. 25-41.
- Dalgaard, H. F.: Pibekraver. *Dragtjournalen nr. 3, Årg. 2*, 2008, s. 53-69.
- Dalgaard, H. F.: I fløjel eller vadmæl. *Dagligliv i Danmark. Bind 2 1620-1720. I fløjel eller vadmæl* (red. A. Steensberg). København 1981, 1. udgave, s.7-32.
- Daston, L. *Rules: A Short History of What We Live By*. Princeton University Press. 2022.
- Field, J. A. (1970). The status float phenomenon.: The upward diffusion of innovations. *Business Horizons*, 13, 45-52.
- Hansson, M.: *Bygherrar och porträttmotiv. ett arkeologiskt perspektiv på aktörer och individer i den senmedeltida och tidigmoderna norden. Modernitetens materialitet: Arkeologiska perspektiv på det Moderna samhällets framväxt* (Red. L. Lihammer og J. M. Nordin) Stockholm 2010, s. 131-150.
- Hollander, A.: *Seeing through clothes*. Harmondsworth 1978, 1. udgave 1988.
- Hurd, M. og T. Olsson: *Identitet och mode. Iklädd identitet – historiska studier av kropp oc kläder* (red.: M. Hurd, T. Olsson og L. Ofberg). Stockholm 2005, s. 9-30.
- Jensen, C. A.: *Danske adelige gravsten. Fra sengotikkens og renæssancens tid. Studier over værksteder og kunstnere. Tekstbind 1, tiden 1470-1570*. København 1951.
- Jespersen, L.: Forbuds-Danmark anno 1600. *Siden Saxo, Arg.7, nr. 4*, 1990, s.26-34.
- Jespersen, L.: Forbrugsbegrænsning i 1500- og 1600-tallet: Told, Skar og Forbrug. *Zise AXrg. 25 nr. 2*, 2002, s.72-78.
- Jespersen, L.: Den Københavnske privilegesag og 1600-tallets Strukturændinger. *København, Kultur og Historie, Arg. 1 nr. 2*, 2009, s. 117-145.
- Jespersen, L.: At være, at ville og at have. Træk af luksuslovgivningen i Danmark i 1600-tallet. *Temp, tidskrift for historie, nr. 1*, 2010, s. 31-58.
- Jones, D.: Barokkens kvindehuer. Huer hos tre medlemmer af slægten Bacher i Næstved. *Dragtjournalen årg. 1 Nr. 1* 2007, s. 12-18. <http://dragt.dk/assets/PDF+filer/dragtjournalen1.pdf>

- Johansen, K.: Kroningsdragter. *Dragt og magt* (red. A. H. Krag). København 2003, s. 263-289.
- Jürgensen, M. W.: Grav og gravminde – Sorg og savn. Nogle overvejelser omkring det protestantiske epitafium. *Nordisk teologisk tidsskrift, AXrg. 110*, 2009, s.23-44.
- Jørgensen, Jens Ulf: *birk - retskreds* i *Lex* på lex.dk. Hentet 23. maj 2026 fra https://lex.dk/birk_-_retskreds
- King, C. W.: *Fashion adoption: A rebuttal to the "trickle down" theory. Toward scientific marketing* (red. S. A. Greyser). Boston 1963.
- Lorenzen, E.: *Folks tøj i og omkring Århus, 1675-1850*. Århus 1975.
- Mathiassen T. E., et. Al: *Fashionable encounters. Perspectives and trades in textiles and dress in the Early modern Nordic world* (Red T.E. Mathiassen, M.L. Nosch, M. Ringaard, K. Toftegaard og M. V. Pedersen). Oxford og Philadelphia 2014a, s.1-14.
- Oxall, A.: De «rette Preste-Klæder» og de «rette Messe-Klæder» i Danmark-Norge, fra reformasjonen og fram til 1814, *Idunn 2003*, s. 477-493.
- Olsson, T.: *En man försvinder. Den visuella kulturen under den långa 1500-tallet. Iklädd identitet – historiska studier av kropp oc kläder* (red.: M. Hurd, T. Olsson og L. Ofberg). Stockholm 2005, s.86-125.
- Rublack, U.: *Dressing up: Cultural identity in renaissance Europe*. Oxford og New York 2010.
- Panofsky, E.: *Studies in iconology. Humanistic themes in the art of renaissance*. New York 1939, 1. Udg. 1967.
- Saxtorph, N. M.: Kalkmaleriers kildeværdi. *Fortid og nutid, Bd. 24*, 1970, s. 211-229.
- Simmel, G.: Fashion. *International Quarterley 10*, s. 130-155, 1904. (http://modetheorie.de/fileadmin/Texte/s/Simmel-Fashion_1904.pdf) Besøgt senest d. 27. maj 2020.
- Simmel, G.: Fashion. *The american journal of sociology, vol. 62, nr. 6*, 1957, s. 541-558.
- Sindvald Larsen, A-K.: *Clothes, Culture and Crafts Dress and Fashion among Artisans and Small Shopkeepers in the Danish town of Elsinore 1550–1650*. Aalto University publication series. 2023.
- Stork, D. G.: Optics and Realism IN RENAISSANCE ART. *Scientific American, Vol. 291, No. 6* pp. 76-83, 2004.
- Sturtewagen, I.: 'Playing by the rules. Dressing without Sumptuary Laws in the Low Countries? (15th-18th centuries)', in G. Riello & U. Rublack, *The Right to Dress: Sumptuary Laws in a Comparative and Global Perspective*, Cambridge: 2016
- Storup, J.: Fashionable kvinder på Gammel Estrup. *Herregårdshistorie, Årg. 9*, s. 135-144, 2014.
- Storup, J.: *Epitafier og portrætters fremstilling af kvinders hovedtøj i renæssancen som udtryk for samfundsstrukturer*. Udgivet speciale, Aarhus Universitet. 2015a.
- Storup, J.: Men det er jo kun en hue. *Herregårdshistorie, Årg. 10*, s. 113-122, 2015b.
- Tittler, R.: *Faces and spaces: Displaying the civic portrait in early modern England. Everyday objects. Medieval and early modern material culture and its meaning* (red.: T. Hamling og C. Richardson). Farnham 2010, s. 179-190.
- VanPool, T. L., og R. D. Leonard: *QUANTITATIVE ANALYSIS IN ARCHAEOLOGY*. Chichester, 2011.
- Veblen, T.: *The theory of the leisure class*. 1899.